

ЛІТЕРАТУРА

1. Іванченко Р.Г. Літературне редагування. – Вид. 2-е. – К.: Вища школа, 1983. – 448 с.
2. Мельничайко В.Я. Творчі роботи на уроках української мови. Конструювання. Редагування. Переклад. – К.: Рад. школа, 1984. – 224 с.
3. Партико З.В. Загальне редагування: нормативні основи. – Львів: Афіша, 2001. – С. 103-122.
4. Пентиліук М.І. Редагування як засіб піднесення стилістичної вправності учнів// УМЛШ. – 1972. – № 7. – С. 61-63.
5. Програми для середніх загальноосвітніх навчальних закладів. Рідна мова: 5-11// Дивослово. – 2001. – № 8. – С. 23-44.
6. Ульченко З.Ф. Диктантаы с изменением текста. – М.: Просвещение, 1982. – 144 с.

Ірина Кочан

ЩЕ РАЗ ПРО ТОЧНІСТЬ МЕТОДИЧНИХ ТЕРМІНІВ

Важливою комунікативною особливістю мови є її точність, тобто правильний вибір слова і доречне його уживання у відомому для всіх значенні й у відомих для всіх словосполученнях. Це одна з визначальних ознак мовної майстерності і стосується не лише літературного мовлення, але й фахового. Точність терміна є однією з передумов правильного розуміння його змісту. Ступінь цієї точності відображає глибину наших знань про відповідні предмети, явища, поняття.

Зокрема у методиці викладання української мови є чимало понять, які у різних методичних працях позначаються неоднаковими термінами. Це передусім порушує чіткість думки і ясність її розуміння, сприяє неуніфікованості системи і вимагає упорядкування спеціальних назв.

Так, у науково-методичній літературі на позначення принципів, які є властиві навчанню української мови, вживаються терміни: *специфічно методичні, предметні і власне методичні* принципи викладання. Порівняймо: "Виділяють *загальнодидактичні* принципи, на яких базуються цільовий, змістовий, діяльнісний та результативний компоненти освіти; *лінгводидактичні*, основні положення функціонально-технологічної організації навчання мови, які мають у своїй основі загальнодидактичні принципи, та *власне методичні*, що впливають із специфіки навчального предмета [10, 105]. "Поряд із загальнодидактичними принципами в методиці навчання мови повинні об'єктивно існувати і закономірно функціонувати *власне методичні* принципи. На наш погляд, *власне предметні* принципи повинні впливати із соціальної значущості соціально-психологічних функцій мови" [4, 2]. "В історії методики викладання мови плідно розвиваються дві ідеї теоретичного обґрунтування засобів навчання: 1) загальнодидактичні принципи, що впливають із психології навчання взагалі і визначають загальний напрямок в розробці засобів навчання; 2) *принципи методики викладання мови, що зумовлені особливостями самого предмета* – мови, закономірностями її засвоєння і визначають правила вибору конкретних засобів навчання мови" [9, 33]; "Дослідники розрізняють загальнодидактичні і *специфічні* принципи навчання" [1, 6]. У старих підручниках і посібниках з методики викладання розгляд принципів навчання відсутній [7].

Якому ж терміну надати перевагу? Щоб розібратися в цьому, заглибимося в суть самого поняття. Якщо це *предметні* принципи, то вони повинні бути властивими різним навчальним предметам, скажімо фізиці, математиці, біології, хімії тощо. Якщо ні, то слід уживати термін *специфічні*.

Гортаємо сторінки підручників і посібників для вищої школи. У “Загальній методиці викладання біології” [2, 5] йдеться лише про те, що це своєрідний предмет, який вивчає живу природу, і тому має *своєрідні форми і методи* викладання. До них належать організація матеріальної бази, практична діяльність (вдома й у школі), екскурсії, суспільно корисна праця тощо.

Зміст курсу хімії засвоюється, коли учні вивчають такі дидактичні одиниці: 1) закони і теорії, 2) поняття, 3) факти, 4) методи хімічної науки. Шкільний курс хімії прилучає учнів до розуміння шляхів хімічних досліджень, а саме: 1) перевірка висунутої гіпотези за допомогою експерименту, висновки теоретичного осмислення, застосування на практиці; 2) набуття умінь працювати з посудом, матеріалами, реактивами, інструментами, приладами, технікою; 3) засвоєння хімічної символіки, методів моделювання речовин і процесів [12, 21-22]. Але про жодні специфічні принципи тут не йдеться. І взагалі термін принципи не уживається у подібних контекстах.

У посібнику з методики викладання літератури [7] також нічого подібного немає. Не подає словникових статей з цими термінами і “Український педагогічний словник” [11].

Першу згадку про *специфічні* принципи знаходимо у “Методиці російської мови в середній школі” О. Текучова. Там зазначено: “Слід розрізняти принципи а) *загальнодидактичні*... та б) *специфічні*, властиві лише цьому предметові, тобто в нашому випадку – російській мові...” [10, 36].

Досить детальну інформацію про *власне предметні* принципи знаходимо у методиці викладання іноземних мов [6, 30-31]. Зокрема: “необхідно, одначе, додатково до загальнодидактичних принципів розробляти деякі нові положення, які б відбивали специфіку предмета...” і далі “... виділення *методичних* принципів лише тоді виявиться *доцільним*, коли буде *простежуватися їх самостійність*, коли вони будуть відображати *дещо специфічне* у зіставленні з *принципами навчання інших предметів* [виділення – І.К.]; у кожному із цих принципів повинна чітко відбитися його методична сутність [6, 33]. Специфічність власне і полягає в тому, що відповідний принцип неможливо застосувати у процесі навчання інших предметів.

Що мають на увазі автори, коли говорять про такі специфічні (предметні) принципи? Які принципи можна вважати *специфічними*? У викладанні іноземних мов виділяють 1) загальні; 2) часткові; 3) спеціальні фахові принципи. До *загальних* автори відносять: 1) комунікативно-мовленнєву спрямованість; 2) врахування особливостей рідної мови; 3) домінуючу роль вправ у всіх сферах оволодіння мовою. До *часткових* – 1) принцип навчання на мовних зразках; 2) принцип зв'язку мовних тренувань з мовленнєвою практикою; 3) принцип взаємозв'язку різних видів мовленнєвої діяльності; 4) принцип апроксимації іномовної діяльності; 5) принцип професійного спрямування іншомовного матеріалу; 6) принцип усного випередження при початковому навчанні читання тощо. Ці принципи розвивають й конкретизують реалізацію загальних методичних принципів. Призначення *спеціальних* – визначити вихідні положення для навчання іноземних мов у будь-якій окремо взятій галузі або в межах досить вузької сфери впливу. Їх розробляють

дисертанти у роботах з методики викладання іноземних мов і описують у відповідних дисертаціях.

Про які специфічні принципи можна говорити, коли йдеться, зокрема, про викладання мови? Тут також немає єдиного трактування. Специфічними для російської мови як навчального предмета, на думку О. Текучова, можна вважати такі принципи: *взаємозалежність вивчення мови і розвитку мислення; взаємозалежність вивчення граматичної будови мови та засвоєння навичок літературного читання; взаємозумовленість вивчення граматики і вироблення мовленнєвих навичок; можливість і необхідність різних варіантів методичного підходу до навчання російської мови* [11, 36].

У працях українських авторів знаходимо такий перелік: "До специфічних принципів навчання української мови можна віднести: взаємозв'язок у викладанні двох братніх мов; взаємозв'язок у вивченні фонетики, лексики, словотвору, граматики, орфографії і пунктуації; функціонально-стилістичну спрямованість у вивченні мови; зв'язок вивчення мови з роботою з розвитку мовлення; взаємозв'язок усного і писемного мовлення; вивчення морфології на синтаксичній основі; структурно-семантичний аспект вивчення синтаксису; зв'язок навчання пунктуації і виразного читання тощо" [1, 9]. Зрозуміло, що перший принцип вже є застарілим, наступні також дуже різнопланові.

Т. Донченко виділяє такі предметні принципи: "*принцип використання лінгвістичного аналізу тексту під час вивчення мовних одиниць усіх рівнів мовної системи; принцип пріоритетного використання як дидактичного матеріалу до уроку художніх текстів, переважно класичних; принцип тісного поєднання розвитку мовлення і розвитку мислення; принцип зумовленості основного напрямку у вивченні рідної мови, її комунікативною функцією; принцип функціонального підходу до вивчення мовних одиниць; принцип взаємозв'язку засвоєння теорії й функціонування мовних одиниць у мовленні; функціонально-стилістичний принцип вивчення мови; принцип усвідомлення естетичної функції мови; принцип взаємозв'язку окремих рівнів мови у процесі вивчення їх у школі; принцип тісного взаємозв'язку у засвоєнні учнями мовних і мовленнєвих знань, формування навчально-мовних, правописних і мовленнєвих умінь*" [4, 3-4]. Вочевидь перелік досить неординарний. Якщо Т. Донченко розширила і поглибила ці принципи, то подала їх не зовсім, на наш погляд, послідовно, хоча таку спробу слід вітати.

Більшість із перелічених специфічних принципів є характерними для викладання мовних дисциплін, зокрема, принцип тісного поєднання розвитку мовлення і розвитку мислення, принцип тісного взаємозв'язку у засвоєнні учнями мовних і мовленнєвих знань, формуванні навчально-мовних, правописних і мовленнєвих умінь, взаємозв'язок у вивченні фонетики, лексики, словотвору, граматики, орфографії і пунктуації тощо. За ними слід закріпити термін специфічні принципи у викладанні мовних предметів.

Для викладання української мови властивими є принцип вивчення мовних одиниць на основі аналізу тексту в єдності змісту і форми, принцип використання лінгвістичного аналізу тексту під час вивчення мовних одиниць усіх рівнів мовної системи; принцип зумовленості основного напрямку у вивченні рідної мови її комунікативною функцією в усіх її проявах, структурно-семантичний аспект вивчення синтаксису; зв'язок навчання пунктуації і виразного читання, принцип

функціонального підходу до вивчення мовних одиниць. Такі принципи можна назвати *власне методичними*, або *власне предметними принципами*.

ЛІТЕРАТУРА

1. Беляєв О.М., Мельничайко В.Я., Пентилюк М.І., Передрій Г.Р., Рожило Л.П. Методика вивчення української мови в школі. – К.: Вища школа, 1987. – 246 с.
2. Верзилин Н.М., Корсунская В.М. Общая методика преподавания биологии. – М.: Просвещение, 1972. – 278 с.
3. Гончаренко С. Український педагогічний словник. – К., 1997.
4. Донченко Т. Власне методичні принципи навчання української мови// Урок української. – 2004. – № 4. – С. 2-4.
5. Захлюпана Н.М., Кочан І.М. Словник-довідник з методики викладання української мови. – Львів: Вид-во Львів. ун-ту, 2002. – 250 с.
6. Ляховицкий М.В. Методика преподавания иностранных языков. – М.: Просвещение, 1981. – 186 с.
7. Методика викладання української мови в середній школі/ За ред. С.Х. Чавдарова і В.І. Масальського. – К.: Рад. школа, 1954. –346 с.
8. Неділько В.Я. Методика викладання української літератури в середній школі. – К., 1978.
9. Олійник І.С., Іваненко В.К., Рожило Л.П., Скорик О.С. Методика викладання української мови в середній школі. – К: Вища школа, 1979. – 310 с.
10. Словник-довідник з української лінгводидактики/ За заг. ред. проф. М.І. Пентилюк. – К.: Ленвіт, 2003.
11. Текучев А.В. Методика русского языка в средней школе. – М.: Просвещение, 1980. – 448 с.
12. Чернобельская Г.М. Основы методики обучения химии. – М.: Просвещение, 1987. – 228 с.

Елеонора Палихата

УДОСКОНАЛЕННЯ УСНОГО ДІАЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ УЧНІВ ДЕВ'ЯТОГО КЛАСУ

Скільки існуватиме український народ, його мова, стільки й існуватиме проблема навчання усного діалогічного мовлення, вона – вічно актуальна.

Розвиток економіки, науки, техніки і всього суспільства є джерелом створення нової лексики, нових мовних норм, нових правил мовленнєвого етикету і культури спілкування, а значить і нових умов для процесу діалогічного мовлення. Це означає, що новостворені наукові картини світу знаходять своє відображення в мовній картині світу, яка, у свою чергу, впливає на усне мовлення, зокрема, діалогічне.

Про можливість навчання усного діалогічного мовлення учнів п'ятого, шостого, сьомого і восьмого класів уже вийшли публікації в „Наукових записках” ТДПУ імені Володимира Гнатюка.

Мета цієї статті – показати шляхи і можливості засвоєння знань про діалог, формування умінь і навичок продукування діалогічноречових висловлювань у процесі вивчення рідної мови учнів дев'ятого класу.

Для досягнення поставленої мети потрібно виявити вимоги програми з рідної мови про навчання усного діалогічного мовлення, їх реалізацію в підручнику з рідної мови, запропонувати теми для проведення уроків спілкування, навести приклад